



אורתוגרפיות (כתיב) ומורפולוגיות (תורת הצורות) וכן על מנהגי סופרים, שלא יידונו כאן בפירוט.<sup>4</sup> כלל הממצא מראה כי מנהגים מסוימים של סופרים מתועדים כמעט אך ורק במגילות המתייחדות גם בכתיב ולשון. הטקסטים שהועתקו בידי קבוצת הסופרים הכיתתיים יכלו להיכתב בכל מקום בארץ, אך רובם נכתבו כנראה בקומראן, בעוד שהקדומים בהם (כמו מגילת 4Q<sup>o</sup>h<sup>a</sup>, שנכתבה כנראה בין שנת 175 לפנה"ס לשנת 150) נכתבו במקומות אחרים לפני ייסוד "היחד" בקומראן. הנימוק העיקרי לטובת הנחה זו הוא העובדה שרובן המכריע של המגילות הכיתתיות מקומראן מתייחדות בתכונות שתוארו לעיל וגם להפך, רובן של 167 המגילות המיוחדות נושאות אופי כיתתי.

הנימוק העיקרי לטובת ההנחה של קיום אסכולת סופרים בקומראן נוגע להבחנה בין קבוצת טקסטים המתייחדים בכתיב, צורות לשון ומנהגי סופרים, אם כי בחוסר עקיבות, לבין טקסטים שתכונות אלה חסרות בהם.<sup>5</sup> עם זאת, הממצא אינו חד-משמעי, ושבעה או שמונה חיבורים כיתתיים אינם נוהגים כך, והם אלו:<sup>6</sup>

; 4Q162 (4QIsa<sup>b</sup> 4Q25-50 לפנה"ס);

; 4Q169 (4Q<sup>b</sup>Nah 4Q25-50 לפנה"ס);

; 4Q252 (4QCommGen A 4Q1-30 לפנה"ס; כתיבים "קומראניים" אחדים);

; 4Q258 (4QS<sup>d</sup> 4Q1-30 לפנה"ס);

; 4Q264 (4QS<sup>j</sup> 4Q25-50 לפנה"ס);

; 4Q320 (4QCal Doc/Mish A 4Q100-125 לפנה"ס; אין מספיק נתונים);

; 4Q395 (4QMMT<sup>b</sup> 4Q1-30 לפנה"ס);

; 4Q434 (4QBN<sup>a</sup> 4Q1-30 לפנה"ס; כתיבים "קומראניים" אחדים).

על אף חריגים אלה נכון לומר שהרוב המכריע של חיבורי קומראן הכיתתיים<sup>7</sup> הועתקו לפי הכללים של האסכולה המיוחדת.

הבחין בהבדלים בין שתי קבוצות הטקסטים, אך ספקותיו מנעו קביעות ברורות יותר: "one can only conclude that if a scribal school existed at Qumran, then all these traits are perfectly reconcilable with such an institution. On the other hand, if no scribal school ever existed there, we can explain most of these facts as arising from the habits of the scribes who transcribed the documents in different localities, but who by a natural process shared a technique that had points of resemblance and points of difference" - I.392-3; cf. p. 405 and II.710. יש לזכור שמרטין הכיר רק את הממצא ממערה 1; כמו כן, בהשפעת הכתיב של נוסח המסורה מימי הביניים ציפיותיו של מרטין ביחס לאחידות הכתיב היו אולי מוגזמות.

4 ראו טוב, ממצא נוסף (לעיל, הע' 1).

5 ליתר דיוק, אפשר להבחין בקצת חריגים, אך דיונונו מבוסס על נתונים סטטיסטיים שאינם נפגמים מחריגים מסוג זה. ככלל, יש לציין כי רוב הצורות המיוחדות הרשומות בטבלה כגון "הואה" אינן מופיעות מעבר לקבוצת הטקסטים הזאת. לעומת זאת, צורת "המה" מופיעה במקומות אחרים, ובמקרה זה הנימוק העיקרי נושא אופי סטטיסטי. בדומה לכך, ניקוד על אותיות (למחיקה), אחד ממנהגי הסופרים המייחדים את הקבוצה הזאת, מופיע כמעט אך ורק בקבוצת הטקסטים ה"קומראניים", אף כי מקרים בודדים מתועדים בטקסטים אחרים. מלבד 4Q320 ו-4Q434, כל החיבורים יוחסו לאותה תקופה וייתכן שיש בכך חשיבות.

6 7 אני מונה מאה ושבעה חיבורים כיתתיים ועוד שמונים וחמישה קטעים של חיבורים כיתתיים אפשריים, במידות שונות של ביטחון — ראו להלן, הע' 9.

ראוי להבהיר את התמונה הסטטיסטית. הניתוח שלנו מתבסס על הקורפוס הקומראני הכולל שרידים של 930 חיבורים, שמהם יש להפחית מאה וחמישים טקסטים ארמיים (ובהם שבעה עשר טקסטים בנבטית) ועשרים ושבעה חיבורים יווניים, שכן אין בהם תכונות שוות ערך לאלה המצויות בטקסטים העבריים. כמו כן, מן המספר הכולל יש להפחית מאה וחמישים טקסטים נוספים בגלל אופיים המקוטע. נותרים אפוא כשש מאות טקסטים, שמהם 400-500 מקיפים דיים לניתוח. מתוך טקסטים אלה, הרשימה שלהלן מונה 167 טקסטים (כולל עשרים וחמישה מקראיים ושמונה יריעות תפילין), המשקפים לדעתנו את התכונות האורתוגרפיות והמורפולוגיות של האסכולה הקומראנית. (לגבי מאה ושלושים מהם הממצא נראה משכנע, בעוד שלגבי האחרים ישנם ספקות.)

אין זה מקרי שהרוב המכריע של מגילות קומראן הכיתתיות הועתקו באותו נוהל אורתוגרפי ומורפולוגי, אף כי בחוסר עקיבות, ובמנהגי סופרים משותפים. המסקנה המתחייבת היא שסופרי המגילות הללו נהגו לפי כללים מיוחדים.<sup>8</sup> קבוצה זאת מונה כמחצית או כשליש של כלל התעודות שנמצאו בקומראן, אם מוסיפים ל-167 התעודות הרשומות בטבלת חלק משמונים וחמישה הטקסטים הכיתתיים המקוטעים משקפים אף הם תכונות דומות.<sup>9</sup> במערכת הנימוקים לטובת הנחת האסכולה הקומראנית יש להדגיש במיוחד את הנתונים הבאים: 1 – תוכנן של התפילין הכתובות לפי סגנון האסכולה הקומראנית (ראו בטבלה) שונה מן התפילין שנכתבו לפי הכתיב של נוסח המסורה.<sup>10</sup> תוכנן של אלה האחרונות תואם את הוראות חז"ל לכתיבת תפילין ויש בכך משום תמיכה חיצונית בתאוריה המוצגת בזה. 2 – ייצוג השם המפורש בארבע (חמש) נקודות או כתיבתו בכתב העברי הקדום מוכר בקורפוס הקומראני בעיקר בטקסטים הכתובים לפי השיטה "הקומראנית" (ראו הע' 5). כללים אלה מתבססים על תפישה מסוימת של קדושת השם המפורש, ומשום שגישת הכת הקשוחה לנושא זה ידועה מכתובים שונים<sup>11</sup> יש בכך משום נימוק בלתי תלוי לתמיכה בתאוריה המוצגת כאן. 3 – רובן (84) של מגילות קומראן הכוללות סימני סופרים כלשהם (131), כגון סימנים המפרידים בין פסקאות (פראגרפוס) משקפות את הכתיב והצורות "הקומראניות". בקבוצות אחדות אחוז זה גבוה מאוד, למשל לגבי אותיות מנוקדות.

## אורתוגרפיה

לכלל הנהלים האורתוגרפיים והמורפולוגיים שהוכרו במאה ושבעים הטקסטים מקומראן אין אח ורע בין הטקסטים המוכרים ממקומות אחרים. עם זאת, תכונות אחדות מוכרות גם

8 ראוי לציין כי גם האדם שרשם את שם החיבור "מדרש ספר תורה" בכתב המרובע על גבה של מגילת 4Q249 (הכתובה בכתב הקריפטי) השתמש בכתיב הקומראני – ראו טור 13 בטבלה שלהלן.

9 הממצא הובא בנספח 1 של ספרי *Scribal Practices and Approaches Reflected in the Texts Found in the Judean Desert* (STDJ 54), Leiden/Boston 2004

10 ראו טוב, תפילין (לעיל, הע' 1).

11 ראו: L.H. Schiffman, *Sectarian Law in the Dead Sea Scrolls: Courts, Testimony and the Penal Code* (BJS 33), Chico, California 1983, pp. 133-6

ממכתבי ברכוכבא, כתבי יד של המשנה והמסורת השומרונים שבעל פה,<sup>12</sup> אך עד כה לא נמצאה מקבילה למכלול התכונות של התעודות הקומראניות המתוארות בטבלה. בהיעדר כינוי טוב יותר אנו מכנים את הקבוצת הזאת "אסכולת הסופרים מקומראן", אך, כאמור, התעודות יכלו להיכתב גם במקומות אחרים בארץ. ראו למשל כתובת 449 ממצדה, "השורה הזו" (השוו טור 11 בטבלה שלהלן),<sup>13</sup> ובבלי מגילה יא ע"א, שם שמו של "אחשוורוש" מוסבר מתוך "ראש".<sup>14</sup> לפיכך היינו יכולים לכנות את השיטה הזאת גם "שיטת ארץ ישראל" או "שיטה בת-זמנה", אבל כינויים אלה פחות נייטרליים.

נדמה לנו שמתור להתעלם מחוסר העקיבות בתוך האסכולה הקומראנית, הניכרת בהבדלים בין כתבי היד, שכן כל מגילה עצמה הייתה גם בלתי עקיבה באופן פנימי (ראו למשל מג' יש"א ה 26 "כי נדמיתי כיא..."). נראה כאילו חוסר עקיבות זה וגישתם החופשית של המעתיקים לענייני נוסח סותרים את גישתם הנוקשה של אנשי "היחד" למקרא. ברם, לא מדובר בסתירה אמיתית, אלא בהיבטים שונים של חיי החברה והדת. בהשקפת החיים של חיי "היחד" הגישה הנוקשה להלכה ולפרשנות המקרא יכלה לדור כנראה בכפיפה אחת עם חוסר דיוק בהעתקת ספרי המקרא. דוגמה לדור-קיום זה ניכרת בפשרים, במיוחד בפשר חבקוק, שנוסח המקרא בהם אינו מיוצג כהלכה (חוסר דיוק, שגיאות בהעתקה, התאמות לפי ההקשר), אך הפשר בכל זאת מתבסס עליו. בין היתר, פשרים אלה מתבססים לפעמים על גירסאות מקראיות הנבדלות מנוסח המקרא המובא בפשר עצמו.<sup>15</sup>

הכתיב "הקומראני" מתייחד בהכנסת אימות קריאה רבות שתפקידן להקל על הקריאה.<sup>16</sup> כך /o/ , כמו גם /u/ , מיוצגות כמעט תמיד בו"ו המייצגת גם חולם חסר (למשל: חושך, פוה, מושה), קמץ חטוף (כול, חוכמה, אצורכה), וחטף קמץ (אוניה). מילים רבות מיוצגות במגילת

12 ראו י' קוטשר, הלשון והרקע הלשוני של מגילת ישעיהו השלמה ממגילות ים המלח, ירושלים תשי"ט, עמ' 37.

13 ראו: Y. Yadin & J. Naveh, *Masada I, The Yigael Yadin Excavations 1963-1965, Final Reports, The Aramaic and Hebrew Ostraca and Jar Inscriptions*, Jerusalem 1989, p. 34

14 לעומת זאת חיים רבין ראה בכתיב המיוחד של סופרי קומראן חידוש משל סופרי היחד — ראו: H. Rabin, "The Historical Background of Qumran Hebrew", *ScrHier* 4, eds. C. Rabin & Y. Yadin, Jerusalem 1965, p. 160. הסבר אחר ניתן על ידי פ"מ קרוס הרואה את הכתיב כשיטה "ברוקית" הכוללת, לגבי דידו, גם את התכונות המתוארות להלן בתור מורפולוגיות — ראו: F.M. Cross, Jr., "Some Notes on a Generation of Qumran Studies", *The Madrid Qumran Congress: Proceedings of the International Congress on the Dead Sea Scrolls: Madrid, 18-21 March, 1991*, eds. J. Trebolle Barrera & L. Vegas Montaner (STDJ 11), Leiden/Madrid 1992, pp. 1-14

15 ראו: E. Tov, "The Biblical Texts from the Judaean Desert - An Overview and Analysis of the Published Texts", *The Bible as Book - The Hebrew Bible and the Judaean Desert Discoveries*, eds. E.D. Herbert & E. Tov, London 2002, pp. 147-8; T.H. Lim, *Holy Scripture in the Qumran Commentaries and Pauline Texts*, Oxford 1997, chapter IV

16 ראו בפירוט: קוטשר, לעיל הע' 12; מרטין (לעיל, הע' 3); E. Qimron, *The Hebrew of the Dead Sea*; (HSS 29), Atlanta, Georgia 1986; P. Muchowski, *Hebrajski Qumranski jako jezyk mówiony*, Poznań 2001; E.J.C. Tigchelaar, "In Search of the Scribe of 1QS", *Emanuel, Studies in Hebrew Bible, Septuagint, and Dead Sea Scrolls in Honor of Emanuel Tov*, eds. S.M. Paul et al. (VTSup 94), Leiden/Boston 2003, pp. 439-52

יש"א ובטקסטים רבים אחרים בחוסר עקיבות בכתיבים שונים, כגון "זאות/זואת/זות", "ראוש/רואש/רוש". יר"ד מייצגת לא רק /i/ אלא גם צירי ("אבילים" — מג' יש"א, יש' סא ב; "מית" — יש' לח א). /i/ במעמד סופי מיוצגת לפעמים על ידי יא, במיוחד במילת "כיא" (ראו טור 15 בטבלה) ולפעמים גם ב"מיא" (פחות תכוף "פיא" — יש' מ ה; "נקיא" — מט ז), כנראה מתוך התאמה למילים "להביא", "נביא", שבהן האל"ף שורשית. ה"א כאם קריאה ל-/a/ מופיעה בתדירות בסופי מילים, למשל בצורת "קטלתה" (למשל, "שמרתה"; ראו טור 17 בטבלה), ובכינוי הקניין לנוכח, כגון "מלככה" (ראו טור 18 בטבלה). ה"א כאם קריאה ל-/e/ מופיעה במעמד סופי אף ב"חוטטה" (מג' יש"א, יש' א ד), וב"קורה" (שם, ו ד). אל"ף מציינת /a/ במעמד סופי ב"עליהא" (לד יא), "בניהא" (סו ח), ואף במעמד אמצעי: "יאתום" (א יז), "יאכה" (ל לא).

### תכונות מורפולוגיות

המגילות המקראיות והלא-מקראיות המתייחדות בכתיב מיוחד מציגות גם תכונות מורפולוגיות מיוחדות,<sup>17</sup> בייחוד בשש התכונות הבאות המתאפיינות בהארכה של כינויי קניין, צורות מסוימות של הפועל, ובמקרה אחד, של תואר הפועל:

1. כינויי קניין פרודים מוארכים: הואה, היאה, אתמה, המה (צורה אחרונה זו מופיעה גם בספרי המקרא המאוחרים בנה"מ).
  2. כינויי קניין חבורים לנוכחים ולנסתרים בשמות עצם פרטיים ומילות יחס, כגון "בהמה", "מלכמה": ראו טורים 1-4 בטבלה.
  3. צורות "(ו)יקטולו" ו"(ו)תקטולו" בשימוש חופשי ולא כצורות הפסק כמו בנוסח המסורה: טור 7.
  4. צורות "יקטלנו" ודומיהן במקום "יקטלנו": טור 8.
  5. צורת "קטלתמה" בכל הבניינים: טור 9.
  6. צורות מוארכות של "מאד" — מאודה, מואדה, מודה: טור 10.
- צורות אחדות מצורות אלה אולי חודשו מתוך אנלוגיה לצורות קיימות, בעוד שאחרות היו אולי דיאלקטיות.<sup>18</sup>

17 ראו: ח' ילון, מגילות מדבר יהודה — דברי לשון, ירושלים תשכ"ו, עמ' 28-11; קוטשר, לעיל הע' 12, קימרן, לעיל הע' 16; M.H. Goshen-Gottstein, *Text and Language in Bible and Qumran*, Jerusalem/16; Tel Aviv 1960; S. Morag, "Qumran Hebrew: Some Typological Observations", *VT* 38 (1988), pp. 148-64

18 צורות אחדות תוארו כארכאיות — ראו: קוטשר (לעיל, הע' 12), עמ' 38, 347-343; קרוס (לעיל, הע' 14), עמ' 1-14; קימרן (לעיל, הע' 16), עמ' 57.

## עקיבות וניתוח סטטיסטי

מעתיקים שכתבו טקסטים לפי השיטה "הקומראנית" נהגו לפי כללים מסוימים, אך היה מקום לגיוון כפי שמתברר מהשוואת טקסטים חופפים הכתובים לפי אותה שיטה, כמו במקרה של כתבי היד של "דברי המאורות", 4QIsa<sup>c</sup>//1QIsa<sup>a</sup>, 4QMMT, 4QM<sup>a-f</sup>//1QM, וכן 4QapocrJosh<sup>b</sup> 21-30 (4Q175) 22 ii 7-15//4QTest (4Q379). הבדלים אלה ניכרים גם בהשוואה של המעתיקים א' וב' של מג' יש"א<sup>19</sup> והמעתיקים א' וג' של מגילת ההודיות.<sup>20</sup>

הכתיבים המשותפים השכיחים ביותר במגילות של קבוצה זאת הם הכתיבים המלאים הבאים: "(ה)זאת/זואת/זות" (טור 11 בטבלה), "מושה" (טור 13), "לוא" (טור 14), "כול" (טור 15), וכינויי הקניין לנוכח בשמות עצם ומילות יחס (טור 18). הצורות השכיחות ביותר הינן המוארכות מן הסוג של "(ו)יקטולו" ו"(ו)תקטולו" (טור 7) ושל "מאודה" וכיוצא בה (טור 10). לא כל הצורות המיוחדות שנרשמו בטבלה מופיעות בכל הטקסטים. את מכלול התכונות ניתן לראות היטב בטקסטים המקראיים והלא-מקראיים הבאים: 4QNum<sup>b</sup>, 1QDeut<sup>a</sup>, 4QDeut<sup>k2</sup>, 4QDeut<sup>m</sup>, 4QSam<sup>c</sup>, 1QIsa<sup>a</sup> (scribe B), 2QJer, 4QXII<sup>c</sup>, 4QPhyl A, B, J-K, L-N (4Q128, 4Q129, 4Q138, 4Q139), 1QS, 1QS<sup>a</sup>, 1QM, 1QH<sup>a</sup> (scribe C), 4Qpap pIsa<sup>a</sup> (4Q163), 4QFlor (4Q174), 4QM<sup>a</sup> (4Q491), 11QMelch (11Q13), 11QT<sup>a</sup> (11Q19).

עם זאת, מעט צורות המאפיינות את אסכולת הסופרים חסרות בטקסטים אחדים המשקפים את רוב התכונות האחרות של אסכולה זאת. כך, הכתיב "כיא" המשמש ברוב הטקסטים השייכים לקבוצה זאת (טור 16) אינו מופיע במגילת יש"א (מעתיק א'), פשר חבקוק, מגילת ההודיות (מעתיק א', לרוב), 4QXII<sup>c</sup>, רוב התפילין, ורוב העותקים של ברית דמשק, 4QRP<sup>c</sup> (4Q365), 11QP<sup>s</sup><sup>a</sup>, 11QT<sup>a</sup> (11Q19). כמו כן, בטקסטים הבאים חסרים כתיבים מן הסוג של "מלכמה" ו"מלכמה" (טור 5): מגילת יש"א (מעתיק א', לרוב), מגילות הסרכים, המלחמה, וההודיות ממערה 1, פשר חבקוק, רוב העותקים של ברית דמשק, שירות עולת השבת, 4QRP<sup>c</sup> (4Q365), 11QP<sup>s</sup><sup>a</sup>. הצורות המוארכות "הואה", "היאה" ו"אתמה" אינן באות במגילת יש"א (מעתיק א'), 4QIsa<sup>c</sup>, פשר חבקוק, מגילת ההודיות ממערה 1 (מעתיק א'), רוב העותקים של ברית דמשק, ומגילת המקדש ממערה 11. לא ניתן להבחין בדגם כלשהו לאי-הופעת הצורות הללו בטקסטים הנזכרים ביחס לתוכנם, מעתיקיהם, תאריכיהם, או תכונות אחרות כלשהן. אין לנו אלא לומר שהבדלים פנימיים אלה משקפים העדפות אישיות בתוך קבוצת

19 מעתיק ב' של מגילה זו (יש' לד-טו) כתב בכתיב יותר מלא מאשר קודמו (שם א-לג) — ראו למשל את הצורות הקצרות של כינויי הקניין לנוכח בחלקה הראשון של המגילה בהשוואה לכינויים המוארכים בחלק השני; לתיאור מפורט ראו: M. Martin, "The Use of the Second Person Singular Suffixes in 1QIs<sup>a</sup>", *Le Muséon* 70 (1957), pp. 127-44. כמו כן מעתיק ב' כתב תמיד "כיא" בעוד מעתיק א' עשה כן רק בעשרים אחוז מהמקרים. מעתיק א' כתב "כה" לעומת "כזה" אצל מעתיק ב'. הבדלים דומים ניכרים גם בתחום המורפולוגיה: מעתיק א' השתמש בצורות "הוא" ו"היא", בעוד מעתיק ב' כתב "הואה" ו"היאה". מעתיק א' השתמש בצורות מן הסוג "קטלחם", בעוד מעתיק ב' השתמש ב"קטלתמה". וראו גם בטבלה שלהלן.

20 מעתיק ג' של מגילה זו (החל מטור יט 27) השתמש בכתיב מלא יותר מאשר מעתיק א' (טורים א-יט 21). כך, מעתיק א', בדרך כלל, כתב "כיי" ו"לא", בעוד שמעתיק ג' כתב "כיא" ו"לוא". כמו כן, מעתיק א' כתב בדרך כלל את כינויי הקניין לנוכח בתור "מלכך", בעוד מעתיק ג' כתב "מלככה". וראו גם הטבלה שלהלן.

הסופרים. בדומה לכך, לא כל שמות האלוהות מיוצגים בכל המגילות הכתיות בכתב העברי הקדום.<sup>21</sup>

תיקוני כתיב וצורה כמו "כיל" במגילת ההודיות ד (יג) 5, ו"הז'את" במגילת המקדש ס 15, מראים שהמעתיקים פעלו לפי מערכת של כללים שנשכחה לפעמים בכתביה הראשונה, אך תוקנה מאוחר יותר על ידי המעתיק עצמו, מעתיק אחר, או קורא מאוחר יותר.<sup>22</sup> ראוי לציין שהתכונות של אסכולת הסופרים של קומראן אינן משתקפות בנה"מ, בניגוד מוחלט לטקסטים שנותחו כאן. אף לא אחד הכתיבים המיוחדים הנרשמים בטורים 11-16 בטבלה מופיע בנה"מ, גם לא תיבת "כול" (מלבד יר' לג ח), בעוד ש"לוא" מופיעה שם לעתים רחוקות.<sup>23</sup> גם הצורות הנרשמות בטורים האחרים בטבלה אינן מופיעות בנה"מ למעט צורות "קטלתה" (שבעים ושבעה מקרים לעומת 1995 מקרים של "קטלת") ושל "המה", המופיעה בנה"מ בשכיחות דומה ל"הם". עם זאת, שמונה כתיבים "קומראניים טיפוסיים" מופיעים בכל נה"מ: "אֲתָנָה" (בר' לא ו; יח' יג יא, יג כ, לד יז), "אֲלֵי־הֶמָּה" (יח' מ טז), "יְמַתְכָּנָה" (שם כג מח, מט), "יִמְהָנָה" (יש' לד טז), "הַשְּׁלֶכְתָּנָה" (עמ' ד ג), "יִדְכָּה" (שמ' יג טז), "בְּשִׁמְכָה" (יר' כט כה). בכל דרך שנפרש את הממצא של נה"מ, לא ניתן לטעון כי יש עדות בנה"מ לצורות הקומראניות המיוחדות. העובדה שצורות אחדות מופיעות בנה"מ או במסורת שבעל פה מאחורי התורה השומרנית אינה שוללת את הסטטיסטיקה לגבי מגילות קומראן. וכן יש לפרש באופן דומה את חמישה עשר המקרים של אותיות מנוקדות בנה"מ.<sup>24</sup>

הטבלה שלהלן מוסרת מידע שלילי וחיוכי (בסדר זה) ביחס לתכונות האורתוגרפיות והמורפולוגיות המאפיינות את האסכולה הקומראנית. הצורות המיוחדות, כגון "כיא" מוצגות כמצא חיובי במעמד שני אחרי הממצא השלילי (במקרה זה "כיי"). השוואת הממצא החיוכי והשלילי מביאה להנחה כי הטקסטים הכלולים בטבלה נכתבו כנראה בידי האסכולה הקומראנית. טבלה זאת מאפשרת אפוא הבחנה בין טקסטים שנכתבו בידי האסכולה הקומראנית לטקסטים האחרים מקומראן.

המצא השלילי והחיוכי לגבי הכתיבים והצורות מוצג בשמונה עשר טורים<sup>25</sup> ביחס לקני המידה האורתוגרפיים והמורפולוגיים ומפריד ביניהם לוכסן. כך, מספר ההיקריות של הכתיבים "כיי/כיא" בפשר חבקוק נרשם בתור 3/18, דהיינו שלושה מקרים של "כיי" (ממצא שלילי) כנגד שמונה עשר מקרים של "כיא" (ממצא חיובי). כשמספר ההיקריות עולה על ארבע, הממצא מתואר בתור all, אם כי במקרים מיוחדים בכל זאת נרשם פירוט.

21 ראו טוב, ממצא נוסף (לעיל, הע' 1).

22 לדוגמאות נוספות ראו טוב, אורתוגרפיה (לעיל, הע' 1), עמ' 34.

23 ספרתי תשעה עשר מקרים בספר ירמיה (בהשוואה ל-480 היקריות של "לא"), וכן ארבע עשרה היקריות בספרים האחרים. מספרים אלה אינם כוללים את תיבת "הלוא", הנכתבת כך בנה"מ בדרך כלל, ו"ללוא", "בלוא".

24 מספר זה של אותיות מנוקדות בנה"מ הארוך הוא מיעוט מוחלט בהשוואה להיקריות התכופות של נקודות אלה במגילות קומראניות אחדות.

25 לא נרשמו צורות מוארכות מן הסוג של "אקטלה" ו"אקטולה" בגלל תנאי ההופעה המורכבים שלהן. ברם נראה שהן יכולות לשמש קנה מידה מועיל באבחנת האסכולה הקומראנית. הוא הדין לצורות הציווי "קטולי" ו"קטולו" במקום "קטלי" ו"קטלו".

הנתונים הרשומים בטבלה לגבי הטקסטים שאינם מקראיים (כולל נתונים לשוניים)<sup>26</sup> נשאבו מתוכנת המחשב Accordance (יוני 2003), שבה הם נרשמו ונותחו על ידי מ' אבג (M. Abegg) על סמך המהדורות הרשמיות, בעיקר DJD,<sup>27</sup> וכאשר אין מהדורות כאלה, על פי מהדורות אחרות.<sup>28</sup> את המגילות המקראיות רשמנו על סמך המהדורות הרשמיות, בעיקר DJD.

מילים ששוחזרו בשלמותן במהדורות לא נכללו בסטטיסטיקה; מילים ששוחזרו רק באופן חלקי נכללו אם הרכיבים המשמעותיים נשתמרו. כך, במקרה של "כיא/כיי" לא נכללו "כי[א]" ו"כי", בעוד שהשחזורים "כ[יא]", "כ[יא]א" ו"כ[י]" נכללו בהתאם להקשר. "מלכס]" לא נרשמה כמצביעה על "מלכס", שכן צורות כגון "מלכס[ה]" מתועדות במגילות. רישום הממצא השלילי והחיובי כאחד מאפשר שיפוט מאוזן, שכן ממצא חיובי בלבד אינו מספיק כדי הוכחה. למען הנוחיות, כשהממצא החיובי גובר על השלילי הנתונים מיוצגים באותיות שמנות. אף כי אפילו במקרה בודד של "הואה" כנגד שתי היקרויות של "הוא" יש חשיבות,<sup>29</sup> כמו במקרה של 4QInstr<sup>b</sup> (4Q416). למען האובייקטיביות, מקרים כאלה בכל זאת אינם מיוצגים באותיות שמנות. בקטגוריות החשובות יש להתחשב אפוא גם במידע שאינו מיוצג באותיות שמנות, לפיכך הנתונים בטור 5 לגבי מגילת המזמורים ממערה 11 (4/4), מחזקים את ההשערה שמגילה זאת נכתבה לפי השיטה "הקומראנית" אף כי נתונים אלה אינם מיוצגים באותיות שמנות.

## הטבלה

הטבלה מציגה את הקטגוריות הבאות:

א — מורפולוגיה

1. כינוי קניין פרוד רגיל/מוארך לנסתר: הוא/הואה;
2. כינוי קניין פרוד רגיל/מוארך לנסתרת: היא/היאה;
3. כינוי קניין פרוד רגיל/מוארך לנוכחים: אתם/אתמה;
4. כינוי קניין פרוד רגיל/מוארך לנסתרים: הם/המה;
5. כנויי קניין חבורים רגילים/מוארכים לנסתרים ולנוכחים בשמות עצם, למשל: מלכס/מלכמה;
6. כנויי קניין חבורים רגילים/מוארכים לנסתרים ולנוכחים במילות יחס, למשל: בהם/בהמה;<sup>30</sup>

26 את מכלול הצורות של טקסטים אחדים צריך לשקול יחד עם מנהגי סופרים אחדים, כמתואר לעיל. כך, בטקסטים אחדים שירשם בהם להלן ממצא מצומצם בלבד ראוי לעיין בנתונים לגבי מנהגי הסופרים. כך יש להתחשב בניקוד מעל לאותיות לגבי 4QJub<sup>e</sup> (4Q222), 4QBer<sup>d</sup> (4Q289) ו-4QMMT<sup>c</sup> (4Q396). כמו כן יש להתחשב בכתיבת שמות האלוהות במגילות שנשתמר לגביהן רק ממצא אורתוגרפי ומורפולוגי מועט:

1QpMic (1Q14) ו-2QExod<sup>b</sup>, 4QExod

DJD I-XXXIX (1955-2002)

28 מידע מדויק על מהדורות אלה נרשם בקובץ readme.

29 צורת "הואה" ודומיה אינן מופיעות בטקסטים שאינם כתובים לפי השיטה "הקומראנית".

30 במגילות שמשמשות בהן לפחות קצת צורות ארוכות יש נטייה לכתוב תמיד "להמה" במקום "להם". לעומת זאת, לרוב אין במגילות הללו צורות מארכות של "בם" (בהמה) מלבד 4 i 10 (4Q265) Rules



לכתיבן ולשונן של מגילות קומראן – ממצא חדש

7. צורות "ו(ו)יקטולו" ו"ו(ו)תקטולו" (ללא כינויים) כצורות חופשיות ולא כצורות הפסק כמו בנה"מ, "ו(ו)יקטולו" ו"ו(ו)תקטולו/ו(ו)יקטולו";
8. צורות עתיד /O/ בכל הגופים בתוספת כינוי קניין: יקטלנו/יקוטלנו.
9. צורת קטלתם/קטלתמה בכל הבניינים
10. צורות רגילות/מארכות של מאד<sup>31</sup>/מאודה, מאודה, מודה

ב – כתיב

11. (ה)זאת לעומת (ה)זאות/זואת/זות;
  12. כה/כוה;
  13. משה/מושה;
  14. לא (לעתים "לו")<sup>32</sup> /לוא;
  15. כל/כול;
  16. כי/כיא;
  17. צורת הפועל קטלת/קטלתה;<sup>33</sup>
  18. הסיומת ך/כה בשמות עצם ומילות יחס.
- סימן הכוכבית אחרי שם חיבור מסמן את הופעתן של אותיות מנוקדות. סימן האחוז (%) מסמן את כתיבת שמות האלוהות בכתב העברי הקדום.

---

4QMiscellaneous, ופעמים אחדות במגילת המקדש. בטקסטים אחרים מופיעה הצורה המארכת "בהמה".

31 כולל מקרים נדירים של "מואד" (מג' יש"א טו ו, נו יב).

32 כך במגילות 4QD<sup>a</sup> (4Q266), 4Q371 (4QNarrative and Poetical Composition<sup>a</sup>), 4QH<sup>c</sup> (4Q429) ו-4QN<sup>a</sup>.

33 מעתיקים הכותבים בדרך כלל את צורות "קטלתה" בכל זאת ישתמשו ב"היית" או "חיית", למשל במגילה 4QBN<sup>d</sup> (4Q437)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	Qumr Scrib. Prac- tice	
1QDeut <sup>a</sup>	1 / ת"ת / ת"ת	2 / ת"ת / ת"ת	3 / ת"ת / ת"ת	4 / ת"ת / ת"ת	0/1	0/1								0/1		0/3	0/1	0/5	y	
1QIsa <sup>a</sup> scribe A*	all/0	all/0	0/2	1/1	80%/ / 20%	80%/ / 20%	1/all	2/2	13/4	1/1	0/all	3/1		0/all	1/all	80%/ / 20%	7/21	90%/ / 10%	y	
1QIsa <sup>a</sup> scribe B*	1/all	3/all	0/all	0/6	30%/ / 70%	30%/ / 70%	1/all	4/11	10/10	1/all	0/all	0/all	0/2	0/all	0/all	5%/ / 95%	11/41	20%/ / 80%	y	
2QExod <sup>b</sup>												0/1			0/2			0/1	y?	
2QNum <sup>b</sup>						0/1						0/1			1/0				y?	
2QDeut <sup>c</sup>		0/1																	y?	
2QJer	0/1	0/1				0/1						0/1		0/1	0/2	0/2		0/3	y	
4QExod <sup>b</sup>	1/0			3/0	all/0	3/1				0/1		1/0	0/all	2/0	1/0	3/0	0/2	3/0	y?	
4QExod <sup>j</sup>												0/1			1/0				y?	
4QNum <sup>b</sup>	2/all	0/1	1/1		2/all	3/all			4/3	0/2			0/all	0/all	0/all	0/all	0/1	0/all	y	
4QDeut <sup>j</sup> cols. I-IV*		1/0			4/0	5/0			2/0		1/0		0/1	1/3	0/6	3/0			6/1	y?
4QDeut <sup>j</sup> cols. V-XII*			0/1		2/0	0/1			0/1				0/1	0/1	0/2	1/0	0/4	0/6		y
4QDeut <sup>k1</sup>		0/1	0/1		1/0	3/0			2/1				0/1	0/1	0/4	0/1	0/1	0/3		y
4QDeut <sup>k2</sup>						0/2							0/2	0/3	0/3	0/3	0/2	0/8		y



	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	Querr
1QpHab*	all/0	1/1		0/all	all/0	all/1	0/2	1/1						0/all	3/18	0/all	1/8		y
1Q22 1QDM*	1/0			0/1	3/0	all/0				0/2			0/all	0/all	4/0	0/all	5/2		y?
1Q26 1QInstr														0/all	1/0	0/1	0/all		y?
1Q27 1QMyst	3/0				0/2	1/1		0/1						0/all	0/all	all/0			y
1Q28 1QS*	0/14	0/5			all/0	all/1	1/5	0/3		0/1	0/4		0/4	0/all	0/all	1/34	0/1	0/all	y
1Q28a 1QSa*	1/0			0/1	9/2		0/1							0/all	0/all	0/3			y
1Q28b 1QSB					1/0	2/0		0/1						0/all	0/4	0/all	0/all		y
1Q33 1QM	1/4	0/4	2/2	1/7	all/0	19/4	1/39		2/1	0/2			0/1	0/all	0/all	0/all	0/all	4/96	y
1Q34 1QH <sup>a</sup> scribe A*	13/0	1/1		4/7	all/0	all/0	2/7	1/4		0/3	2/0		0/1	0/all	91/25	0/all	95%/5%		y
1Q34 1QH <sup>a</sup> scribe C	0/1	0/1		1/0	all/0		1/2			0/4			few/ most	0/all	5/26	0/all	0/all		y
1Q35 1QHb														0/2				0/all	y?
1Q36 1QHymns																	0/2	0/all	y
4Q158 4QRP <sup>a</sup>	1/2			0/1	0/2	2/6			0/1	0/1	0/1		0/3	0/all	0/all	3/4		0/all	y
4Q159 4QOrdin		1/0					0/1						0/3	0/all	0/all	1/1			y
4Q160 4QVissam	0/2					0/2				0/1				0/1	0/all	0/all	0/2	0/all	y
4Q161 4QpIsa <sup>a</sup>		0/1		0/1				0/1						0/2	0/all	0/1			y
4Q163 4Qpap pIsa <sup>c</sup>	2/8	1/1		0/3	0/1	1/2			0/2		1/3	0/2		1/all	0/all	3/10			y



	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	Qumr. Scrib. Prac-
	ה'א / ה'א ה'א'ה	ה'א / ה'א ה'א'ה	ה'א / ה'א ה'א'ה	ה'א / ה'א ה'א'ה	suff. 2d and 3rd p. plur in nouns and verbs	suff. 2d and 3rd p. plur in preps	yiqq / yiqq <sup>a</sup> yiqq <sup>b</sup> / yiqq <sup>c</sup>	yiqq <sup>a</sup> / yiqq <sup>b</sup> yiqq <sup>c</sup> / yiqq <sup>d</sup>	lenu / lenu <sup>a</sup> lenu <sup>b</sup> / lenu <sup>c</sup>	מ'א'ה / מ'א'ה מ'א'ה	ה'א / ה'א ה'א'ה	כה / כה כה	בשח / בשח בשח	ל'א / ל'א ל'א	כ'ל / כ'ל כ'ל	כ'י / כ'י כ'א	qatal / qatal ta / qatal	suffix T/ת- in nouns and prepo- sitions	Qumr. Scrib. Prac-
4Q265 Misc Rules	1/1	2/0				2/1								all/0	0/all	1/0			y?
4Q266 4QD <sup>a</sup> *	6/4	2/3		3/3	all/1	all/0	1/1						0/all	all/0	0/all	all/0	0/all	2/4	y
4Q267 4QD <sup>b</sup>	1/0	0/1		0/2	all/0								0/all	0/all	6/1	0/2	0/all	0/all	y
4Q268 4QD <sup>c</sup>	1/0				0/2	0/2							0/2	0/all	2/0	0/2		0/1	y?
4Q269 4QD <sup>d</sup>	2/0	1/0		0/1	all/0								0/2	0/all	1/10	all/0		2/1	y
4Q271 4QD <sup>f</sup> *	3/0	3/0				1/0							3/0	0/all	1/0				y?
4Q273 4QpapD <sup>h</sup>	1/1	2/0		0/1		1/0								0/all	4/0				y?
4Q274 4QToh A*	2/0	1/0			2/2	0/1				0/1	0/1			0/all	0/all	4/0			y?
4Q277 4QToh B	1/0					3/0								1/2	0/2				y
4Q280 4QCourses					1/0									0/2	0/all			0/all	y?
4Q285 Sefer ha-Mil		0/1				2/0			1/0					0/3	0/all	0/1		0/1	y
4Q286 4QBera*	1/0			0/3	0/all									0/3	0/all	0/2		0/all	y
4Q287 4QBera <sup>b</sup> *				0/3	0/all									0/all	0/1		0/1	0/all	y
4Q289 4QBera <sup>d</sup> *					0/2									2/0			0/1		y?
4Q292 4QWork						2/0								0/1	0/1				y
Cont. Prayers B																			
4Q299 4QMyst <sup>a</sup>	15/2	1/1	1/0		all/0	all/0			1/0	0/2			1/0	1/all	4/38	5/7	0/1	2/1	y
4Q301 4QMyst <sup>c</sup> *	2/8				3/1	2/1								0/all	1/2	0/2			y
4Q303 MedCrea A					2/0	1/0									0/2	0/2			y?

4Q364	4QRpb*	1/1		1/0		7/4	3/6			1/2		0/1		0/1	0/all	0/all	8/2	0/all	0/all	y
4Q365	4QRPc*	1/all	1/2	0/1	0/2	13/5	3/6			5/1		0/1	0/all	1/all	0/all	8/2	0/all	0/all	0/all	y
4Q365a	4QTa?*					0/3	1/1					0/1			0/2		3/0	0/all	0/all	y
4Q369	4QPrayer		0/1			3/0	3/0								0/all	3/0	0/all	0/all	0/all	y
	Enosh*																			
4Q375	apocrMos <sup>a</sup>	0/4													0/1	0/all	0/2	0/3	0/all	y
4Q377	apocrPent B														0/3	0/2	0/all	0/4	0/1	y
4Q382	pap paraKgs	0/1			1/0	2/0	3/0		1/0				0/1	0/all	0/all	0/0	0/all	1/all	1/all	y
4Q384	4Qpap				0/2	2/0	1/0								0/1					y?
	apocr Jer B?																			
4Q393	ComConf*	2/0				1/0	0/1							0/1	1/0	0/1	0/1	1/2	all/2	y
4Q394	4QMMT <sup>a</sup>	1/0	4/1	2/0	4/1	all/0	all/0							1/all	1/1	6/0				y?
4Q396	4QMMT <sup>c</sup> *	3/1	1/0	2/0	4/2	2/0	3/1							1/all	2/1	3/0				y?
4Q397	4QMMT*	0/1	1/2	1/1			1/0						0/2	0/1	0/all	3/0			0/all	y
4Q398	papMMT <sup>e</sup>	1/0			1/0	0/1	1/0						0/1	0/1	1/0	1/0			all/0	y?
4Q400	ShirShabb <sup>a</sup> *				0/2	all/0	3/0							0/1	0/all	0/1			0/2	y?
4Q401	ShirShabb <sup>b</sup>				0/1	2/0								0/1	0/all				0/3	y
4Q402	ShirShabb <sup>c</sup>				0/1	1/0								0/3	0/all	0/2				y
4Q403	ShirShabb <sup>d</sup> *					all/0	1/0							0/all	1/2					y
4Q405	ShirShabb <sup>f</sup> *					all/0			0/2					0/all	0/all	0/1				y
4Q410	Vision Int*													0/3	0/2				0/all	y?
4Q414	RitPur A	0/1												0/3	2/1		0/2	0/all	0/all	y
4Q415	4QInstr <sup>a</sup> *		0/1			1/1								0/all	0/all	1/3		0/2	2/all	y
4Q416	4QInstr <sup>b</sup>	2/1	1/0		0/1	3/3	0/1							7/3	all/0	all/0	1/3	0/all	0/all	y
4Q417	4QInstr <sup>c</sup>	1/7	0/1			6/4								5/6	0/all	5/12	1/0	0/all	0/all	y
4Q418	4QInstr <sup>d</sup> *	6/1	2/0	1/0	2/2	19/9	4/0	4/0		4/1	1/3	1/1	1/0	5/44	0/all	8/21	0/all	0/all	0/all	y
4Q418a	4QInstr <sup>e</sup>	0/1				1/1									0/all	1/4		0/all	0/all	y

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	Qumr		
	דגא / דגא דגא	דגא / דגא דגא	דגא / דגא דגא	דגא / דגא דגא	suff. 2d and 2d	suff. 2d and 2d	yiq' / yiq' 3rd p. plur	yiq' / yiq' 3rd p. plur	lem / lem' 3rd p. plur	דגא / דגא דגא	דגא / דגא דגא	דגא / דגא דגא	דגא / דגא דגא	דגא / דגא דגא	דגא / דגא דגא	דגא / דגא דגא	דגא / דגא דגא	דגא / דגא דגא	Qumr Scrib. Prac- hice		
4Q419 4QInstr-like Composition A	3/0			0/2	3/0	2/0							1/0	1/2	0/all	0/1			y?		
4Q420 4QWays <sup>a</sup>					2/0					0/1				0/all	0/2				y?		
4Q421 4QWays <sup>b</sup>		0/1												0/2	1/0	0/2			y		
4Q422 4QParaGen- Exod	0/1				6/3	1/1							0/1	0/1	0/all	0/1			y		
4Q423 4QInstr <sup>g</sup>	3/0				0/2	0/1				0/1			1/0	5/1	16/5	4/1	0/1	0/all	y		
4Q426 4Q Sap- Hym Work A *						0/1								0/all	0/all				y?		
4Q427 4QH <sup>a</sup> *					1/6									2/all	0/all	0/7	0/all	0/all	y		
4Q428 4QH <sup>b</sup>					all/0		0/1			0/1				0/all	0/all	1/5	0/all	0/all	y		
4Q429 4QH <sup>c</sup>					1/2								2/0	2/0	2/0	2/0	0/1	0/all	y?		
4Q432 4QpapH <sup>f</sup>					1/1		0/1							0/all	1/0		0/1	0/all	y?		
4Q433a papH-like														0/1	0/2						
4Q435 4QBN <sup>b</sup>															0/1				y?		
4Q436 4QBN <sup>c</sup>						0/1												0/all	0/all	y	
4Q437 4QBN <sup>d</sup>								0/1						0/2	0/all			3/4	all/1	y	
4Q438 4QBN <sup>e</sup> *														0/1	0/1				6/3	y?	
4Q440 H-like C*														0/2	0/all				0/2	0/all	y





	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	Qumr Scrib. Prec- tice
11Q13 11QMelch	0/all			0/2	1/1	0/all	0/1		0/1		0/1				0/all	0/1		3/0	y
11Q14 11QSefer ha-Milhamah					4/1	all/0								0/1	0/2	0/1			y
11Q16 11QHymns <sup>b</sup>																			y
11Q19 11QT <sup>a*</sup>	34/1	12/1	0/2	0/all	1/all	1/74	0/all	0/4	1/18	0/2	1/all			0/all	0/all	67/2	0/all	0/all	y
11Q20 11QT <sup>b</sup>	0/1	1/0			0/all	0/all	0/1		0/1		0/all			0/all	0/all	3/1		0/all	y
11Q27 11QUrid C																0/1		0/1	y?
Mas 1k ShirShabb														1/0	0/all	0/1			y?
Mas 1n MasUrid. Qumran-Type Frg	0/1																		y?
	היא / היא היא	היא / היא היא	אתם / אתם אתם	עם / עם דברים	3rd and 2d p. plur in nouns and verbs	3rd and 2d p. plur in preps	yiq / <sup>e</sup> lu tohu / <sup>e</sup> lu tohu / <sup>e</sup> lu	yiq <sup>e</sup> -gatal lenu/lenu / gatal	1/18 kemo / kemo	באתם / אתם באתם / אתם	היא / היא היא	כה / כה כה	בשם / בשם לוא	לוא / לוא לוא	כל / כל כל	כי / כי כי	gatal ta / gatal tab	gatal suffix in nouns and prepo- sitions	Qumr Scrib. Prec- tice

## הערות

- 1 קוטשר (לעיל, הע' 12), מוסר נתונים סטטיסטיים (לא תמיד שלמים) לגבי תופעות שונות במגילה זאת. בטור 3 להלן נכללו רק היקרויות של "הם" בנה"מ כנגד "המה" במגילה, ולא שני מקרים של "המה" בנה"מ ובמגילה גם יחד בחלק שהועתק על ידי מעתיק א' ועשרה מקרים בחלק שנכתב על ידי מעתיק ב'. בדומה לכך, בטור 7 לא נכללו צורות הפסק בנה"מ הכתובות בכתיב חסר.
- 2 קטעי מג' 4QDeut<sup>1</sup>, שפורסמו כמגילה אחת, מתחלקות למעשה לשתי קבוצות, שכן רק הטורים XII-V משקפים את הנהגים האורתוגרפיים והלשוניים של האסכולה הקומראנית. אף נקודות למחיקה נמצאות רק בחלק זה (טור VIII 8 — דב' יא י). משום שהכתב ומידות הטורים זהים בשתי הקבוצות, ייתכן שהן הועתקו ממקורות שונים.
- 3 בתכונה זאת כל המגילה נכתבה בכתיב מלא מלבד טור XXII ("התשובה לציון") שנכתב בכתיב חסר. מייד אחרי המנון זה המעתיק המשיך לכתוב את כינויי הקניין לנוכח בכתיב חסר (XXII 16) — תה' צג ב).
- 4 בעיקר "יכתובו" ו"יעמודו".
- 5 הממצא הסטטיסטי אינו מאפשר את הכללת 4QMMT<sup>a</sup> (4Q394) ו-4QMMT<sup>c</sup> (4Q396) בקבוצה זאת, אף כי שני טקסטים אלה כוללים קצת כתיבים "קומראניים". בכל זאת, שיטת הכתיב של שני הטקסטים דומה ביותר למג' יש"א.
- 6 ראו במיוחד את מגילת XQText B, שזוהתה כחלק מאותו כתב יד בידי ח' אשל, "שלושה קטעים חדשים ממערה 11 בקומראן", תרביץ סח (תשנ"ט), עמ' 273-278.

## סיכום

הצגת ממצא שלילי וחיובי לגבי הופעת צורות מיוחדות בכל מגילות קומראן מאפשרת לנו לבודד קבוצה של 170 טקסטים בערך בעלי ייחוד בכתיב ולשון. בפרטים רבים רב הסתום על הנגלה, אך ברור כי הרוב המכריע של המגילות הכיתתיות נכתבו לפי סגנון זה. מחקר זה נותן פירוט לגבי תכונות הכתיב והלשון של טקסטים שכנראה הועתקו על ידי אסכולת סופרים מיוחדת. להשלמת התמונה יש להתחשב גם במנהגי הסופרים המשתקפים בטקסטים אלה.